

VĚDEŽ

CASOPIS

za šolsko mladost.

Tečaj III.

V četrtek 13. rožnika (junija) 1850.

List 24.

V jamo pade, kdor jo drugemu koplje.

Povest, spisal Koseski.

(Dalje.)

Mepokojna strašna noč je po tej prigodbi za našega Lamprina sledila. Žalost po zgubljenih starših ga je v sercu stiskala. Strah ga je zastran ljubeznive sestrice obhajal, ker je prevdaril, da bi njeno obnašanje proti njemu po turškejšegi in pameti znalo za veliko pregreho vzeto biti. Če ga je od velikega truda za kako trenutje spanje posililo, so mu koj strašne sanje kerv vnemati začele. Zdelo se mu je, da nekaka grozna kača z lepim zelenim grebenom in gorečim žrelom za njim skače, in ga po celem saraju od stanice do stanice podi. Tak se mu za miglej stisnjene obervi v hujši britkosti zopet odprejo, in komaj zor prihodnjega dneva, to je, prvega bajramskega praznika pričakuje.

Dan se zazná, navadna ura bije, Lamprin se hitro napravi, in se iz svojega prebivališča v harem podati hiti, serčno želeč, berž ko bi mogoče bilo, z ljubeznivo svojo sestrico govoriti. Ker se naglo vratom harema bliža, mu zakriči stotnik černih varhov ženstva z divjim glasom nasproti: „Proč! Ti ni-
maš opravila v cesarskem svetišču.“ Kakor

grom iz jasnega neba ga zadene ti glas. Urno se oberne in stoječih nog se proti cesarskemu poslopju na pot podá. Na stopalnicah ga sreča Kehaja Kaduna in mu reče: „Priatelj, verni se! Sultana za tebe ni domá. Njih visokost hočejo dovoljiti, da v svojih stanicah počakaš, kaj se zgoditi imá.“

Čuden razloček med bajramskimi prazniki lanskega in tekočega leta! Kaj za Boga pomeni ta britka tesnota cesarskega sarája, enaka gromonosnej soparici pred strašno nevihto in pogubljivo točo? Vse je tiho, vse je osupnjeno, ni veselja, ni radosti, ni gostovanja, ni cesarskih daril. Sultan se ne prikaže, nobeden ga ne vidi, skor se ne vé, če je živ ali je mertev. Vse vprašuje, vse glave ziblje, vse rame stiska, povedati nihče ničesar ne vé. Takó preteče prvi, takó preteče drugi bajramski dan. Tretjega dneva se vidi tu in tam skrivno pomenkvanje bližnjih prijatlov, tu in tam se sliši šeptanje, se vpazi pomenljivo kimanje, se začnejo razglasovati čudne novice. Sultan je bolan, reče eden — strašno je razserden, reče drugi — v žalosti je plakal *), clo reče tretji. V tem so si vsi glasi enaki, da se po praznikih grozne reči zgoditi imajo.

Govori se, da je Sultan imenitno osebo svojega harema v neznani pregrehi zapazil, da je dvajset odalisk njene pregrehe deležnih, da vse te v cule zašite v černo morje z gospodinjo vred veržene bodo. Govori se dalje, da se je Sultan zarotil, nesrečnega služabnika koj po praznikih zverinam svojega zverinjaka raztergati dati, ter da je ukazal, nar hujšega iz Afrike pripeljanega risa tri dni postiti in stradati, potem pa obilno z močnim žganjem napojiti. Nekteri so clo terdili, da so vikšega vratarja cesarskih zverinjakov o večernem mraku tretjega praznika k Sultanu iti vidili, in da je gotovo že v tem njegove zapovedi prejel. To in več takega se je govorilo, in od hiše do hiše, od stana do stana, od izbe do izbe ši-

*) Plakati ali jokati.

rilo. Kaka groza, kaki strah, kake britke misli te dobe oplášenega Lamprina v samotnih stanicah stiskajo, moramo lastnemu premišljevanju naših bravcev prepustiti.

Bajram mine. Povega jutra po praznikih Sultan Lamprina poklicati da. Mraz in žar šineta temu vžile, ker neki črni pritlikavec v njegovo stanico stopi, in mu gospodovo povelje razodene. Brez odloga vendar teče v cesarsko poslopje in s trepetajočim srcem hipoma v mali izbici stoji, iz ktere tri dele sveta goreče strele zadevajo. Okna so zagernjena, tako da je clo temotna, in Lamprin na prvi hip skor ničesar razločiti ne more. Nekaj trenutij je vse tiho, potem Sultan po navadi s krepko razločno besedo pregovori: „Pojdi do zverinjaka v Bujukdere, ter prašaj vratarje, če je ris napitan — hodi!“ Lamprin bi imel toliko povedati. Sultana pogleda — opazi, da nista sama. V oboku zakritega okna stoji Hasan Kizlaraga z veselo bleščečim obrazom. Lamprin ga spozna in začeta beseda omaga v persih njegovih.

Na bregu Bošpora, v prelepej bujukderskej dolini, pol ure hoda od Carigrada, je bil tiste dobe krasen log, visokega drevja poln. Dan današnji se le še sedem košatih, po turško „Jedikardas“, po slavjansko „sedmero bratov“ imenovanih, od evropskih potnikov zastran neprecenljive lepote pogosto popisovanih platán na tem mestu vidi. Vse drugo drevje je ojster zob pretečenih stoletij podrobil. V sredi loga je stala takrat med visokimi gostimi lipami nizka, revna, zapuščena kapelica s podobo Matere Božje. Pravlica govori, da je bila v letu 1096 po Kristusovem rojstvu od Bogomira Buljonskega zidana, ker je o svojem potovanju k božjej vojski v Jeruzalem z neštevilnimi trumami križanskih vojščakov in drugih romarjev v bujukderskej dolini počival. Tri dni in tri noči, pravi pravlica, je pobožni Bogomir v tej kapelici pred podobo Matere Božje na kolnih ležal, in tukej na zadnem robu evropejskega sveta za odpuščanje svojih grehov, in za božjo po-

moč, da bi zasramovavce keršanske vére premagal, neprejepljivo prosil. Tretjo noč, reče dalje pravlica, se mu je Mati Božja prikazala, in mu je krasno iz limbarja spleteno krono v spomin, da bo sveto deželo osvojil, na glavo djala. Mnogo drugih poznejših čudežev še pravlica od te kapelice povedati vé, katerih splošno popisovanje nam za zdaj čas in prostor ne dopustita. Mimo tega loga je našega Lamprina hoja pripeljati imela, kjer komaj tri dobre lučaje od ondot je bil tistega časa strašen cesarski zverinjak.

(Konec sledi.)

Gotov pomoček zoper gadov vgriz.

Naj pazljivšemu človeku se ponevedoma lahko strašna nesreča pripetí, da ga gad vgrizne, ki je pri nas edina strupéna kača. Kako dobro bi bilo pač pomoček poznati, ki gotovo pomaga! Veselite se, dragi bravci! tak pomoček poznamo, in je skoraj povsod dobiti: rastlina ali cvetlica je, katero je naš učení rastlinoslovec gosp. Fleischmann po naše kačjo smert kerstil. (Po latinski: aster-montanus, inula squarrosa ali inula bubonium).

Kteri te neprečelnjive cvetlice še ne poznajo, jim jo bodemo v 26. listu (s podobo v dokladi) popisali. *) Kdor jo pa že dobro — pravimo dobro pozna, naj jo tudi drugim pokaže in jim pove, kako se od drugih podobnih loči.

Zdravilo pa se nareja iz nje takole: Naberi „kačje smerti“ ob njenem naj lepšem cvetenju, déni na drobno zrezane v primerjen lonec, katerega z vodo naliješ do verha in k ognju pristavljenega 24 ur brez prenehanja, toda počasoma vreti pustiš; med vrenjem pa nič več vode ne prilij. Potém odlij krop v kako skledo, prekuhano zeliše pa v platneno ruto povito in v precép djano tako dolgo previjaj in stiskaj, dokler sok iz zeliša čisto iztlačiš. Leti

*) Kakor zdaj vidimo, bodemo mogli svojo obljubo še le v katerem poznejem listu spolniti, ker ni „kačje sm.“ blizu Ljubljane ne na rastilu, ne prav ob risane dobiti. Vse rastlinske bukve Ljubljanske knjižnice smo s postréžnim gosp. Fleischmannom preiskali, pa v nobenih njene prave podobe ne najdlí. Vrdn.

sok poprejšnjemu v skledo prilij in vse skup v odkriti skledici na žerjavici takó dolgo pústi, da se vsa voda po soparu izkadi, in le sam čisti izleček ostane. To pa zvé-
diti, káni od časa do časa kaplico te mokrote na kosmat
papir (Fließpapier), in kedar jo nič več pil ne bo, stoj in
veseli se! — že imaš cvet ali izleček zdravilne rastline.
Hráni ga potém v majhnih steklenicah vozkega gerla,
ktere moraš dobro z gobo zamašiti in s smolob zakapat;
da nikjer zrak v nje ne pride in cvéta ne spridi. Drag
naj ti bo, kakor zlato. — Rábi ga pa takole: Vzemi za
lešnjikovo lupino tega cveta, zméšaj ga z nekoliko mle-
kom ali tudi z vodo, in daj ga vgriznjenemu človeku ali
živinčetu popiti; rano pa le s čistim cvétom pomáži. Po-
novi oboje večkrat in — v kratkem času je strup ob svo-
jo moč in nevarnosti ni več.

„Kačja smert“ bo letos pri nas čez mesec dan v naj
lepšem cvetju. Vsaka vás naj bi si za nevarnost nekoliko
popisanega žlahtnega zdravila omislila.

Kratka slovnica slovenskega jezika.

§. 12. — II. sklanja.

(Dalje.)

Opombe. 1. V dvobrojnem imenovavniku in kazavniku
imajo nektera imena tudi *é* namesto *i*; n. p. versté, goré.

2. Imena *z -ija* na koncu smejo v edinobrojnem prisvo-
jivniku in mestniku tudi *ii* imeti namesto rednega *iji*; n. p.
ládii, Marii, nam: ládiji, Mariji.

3. Ako se v višebrojnem rodivniku na koncu po redni skla-
nji dve, tri soglasnice nabero, se zavoljo lepoglasja pred zadnjo
e postavi; n. p. dekel, sukenj, sester, namesto: dekl, suknj,
sestr. — (V nekterih krajih včasi temu sklonu ravno zato *á*
pristavijo; n. p. gospá, ovca, gorá nam: gòsp, ovc ali ovec,
gór; ali tudi: ovác, tresák, nam: ovec, tresek.)

4) „Gospá“ se sklanja večjidel nepraviloma: Edinobr.
1. gospá, 2. gospé, 3. gospej, 4. gospó, 5. (pri) gospej, 6 (z)
gospó, — Dvobr. 1. gospé, 2. gospá, 3. gospéma, 4. gospé,

5. (pri) gospéh, 6. (z) gospéma. — Više br. 1. gospé, 2. go-spá, 3. gospém, 4. gospé, 5. (pri) gospéh, 6. (z) gospémi. (V nekterih krajih pa sklanjajo to ime, kakor tudi moška ime-na „dan“, „poldan“, „popoldan“ i. t. d. praviloma.)

5) Nektera ženska imena s polglasnico *) v zadnjem zlogu, jo izpuščajo; n. p. misel, misli, pesem, pesmi, bolézen, bolézni i. t. d. Taka in vsa ženska imena z lom na koncu imajo v edinobrojnem rodivniku ijo namesto jo; n. p. z mi-slijo, s pesmijo, z boleznijo, živál, z živalijo i. t. d.

6) Ženska imena z -ev na koncu na, se sklanjajo, ka-kor bi se končala v -va, samo da se edinobrojni kazav-nik z imenevavnikom vjema, in da je končaj edinobrojnega druživnika -ijo nam: o; n. p. 1. molitev, 2. molitve, 3. mo-litvi, 4. molitev, 5. (pri) molitvi, 6. (z) molitvijo i. t. d. Tako tudi: britev, cerkev i. t. d. (Govore pa tudi Slovenci: britva, cerkva, molitva, in sklanjajo take besede popolnoma po iz-gledu „riba“.)

7) Imeni „mati“ in „hči“ jemljete v sklanjanju pred kon-čnice zlog er, n. p.

Edinobraj.

Dvobraj.

Višebraj.

1. máti, hči	máteri, hčéri	mátère, hcére
2. mátere, hcére	máter, hčer 1)	máter, hčer 2)
3. máteri, hčéri	máterama, hčéramá	máteram, hčéram
4. máter, hčer	máteri, hčéri	mátère, hcére 3)
5. (pri) máteri, hčéri	máterah, hčéráh	máterah, hčéráh
6. (z) máterjo, hčerjo	máterama, hčérama	máterami, hčérami.

8) Namesto kerv se govori v edinobrojnem imenovav-niku in kazavniku tudi kri; v drugih sklonih se sklanja kakor kerv. (Kerv je po staroslovenski, tedaj po naši misli boljše kot kri.)

Opomba. Po nekterih slovenskih krajih sklanjajo vsa ženska ime-na s soglasnico na koncu po izgledu „nit“. Tudi stari Slovenci so imeli za taka imena en sam izgled. Ne more se tedaj ime-novati napaka, ako se noče kdo izgleda „klop“ deržati.

(Dalje sledi.)

*) Polglasnica ali zadušeni je eno.

1), 2) in 3) tudi hčeri (hčéri). Murko st. 22. Se vjema tudi s starosloven-ščino.

od it .laniderq ok **Levov dvor.** kšav šebod 90
(Basen.)

Lev pokliče nekega dne vse zverine na svoj dvor. Zverine pridejo, in vidijo okoli dvora mnogo kosti, zraven pa obvoajo tudi gnjusen smrad. Medved se hitro za svoj nos popade, rekoč: „Sramota, kakšen smrad pri takem gospodu!“ — Lev to slišati, ga zagradi in vbije medveda. Opica nesrečno osodo videč, reče levu: „Medved je bil po pravici zavolj svojega hudega govorenja tako oestro kaznjen; kako je mogel kaj od smradu govoriti! Veruj mi na mojo besedo, gospod! da s svojim nosom nisem nikoli tako prijetnega duha občutila, kot zdaj, kar sim v tvoj krasni dvor stopila.“

Ali ta pohvala leva še huje razkači, ter perlizljivo opico mahoma ymori.

Potem vpraša lev zvito lesico: „Kaj se pa tebi od mojega dvora zdi?“ — „Gospod! meni ne diši in ne smerdi, ker sim ravno nahodna“, mu odgovori lesica.

Deržimo se srede, kar smo v tej basni vidili!

B r a n j e

Branje je jedini pot do učenosti; to namembo pa za-
more samo ti doseči, ki dobro premišljuje, kar bere.

Kdor mnogo bere, in malo vlastnega spiše, ni take
hvale vreden, kot ti, ki, dasiravno malo bere, pa vendar
mного lastnega spiše.

Kar je preobilna hrana za telo, ravno to je nepre-
nehljivo branje za človeškega duha, ne koristi nič, temuč
le škoduje; — zmerna hrana ter primerno branje pa telo
in duha okrepuje.

Vsako dobro knjigo moraš večkrat prebrati, in glav-
ne misli v posebno knjigo zapisati, da ti lože ostanejo.

Premisli, kar si bral, zbrisi kar ne veljá, popravi kar
gre popraviti, in pristavi, kar še manjka.

Če bodeš vsako dobro knjigo tako prebiral, ti bode branje še le prav koristno. (Hasek)

S - er.

Novice za mlade ljudi.

(Staroslovanski spominki.) V Meklenem boru (Meklenburg), kjer so nekđaj Slovani živeli, so izkopali ne davno več mertvaških kamnov s slovanskimi napisi in blizu 200 malikov naših prededov.

(Imenitna konja.) V Ljubljani sta bila te dni zares pogleda vredna konja za majhino plačilo viditi. Eden, 8 let star, je 24 pesti visok in 25 centov težak, morebiti naj večji na svetu; eden pa, dasitudi 8 let star, je samo 75 funtov težak in le 33 palcev visok, tako da se svojemu pajdašu, s katerim se prav rada imata, lahko — meni nič, tebi nič — pod vampom sprehaja.

Smešnica.

Gospa obišče gospo in vidi pri peči vmazano dete čepéti. „Čigav je ti merčes?“ vpraša. „To je moja hčerka“, odgovori ta. „Oh, kako lep angelček!“ popravi hitro una.

Slovensko-ilirski slovník.

Člověstvo, čověčanstvo.

Čmèrelj, trut, bumber.

Čmèrček, smèrček, smèrčak.

Čoln, čolníček, čun, čunak.

Čop, čopek, kukma, kita.

Čopast, kukmast.

Čred ali réd, čred.

Črèp, črèpinja, črèp, črèpina, ne „črèp“, „črèpina“, kakor je pod besedo „čepinja“ ostalo.

Črėslo, strój.

Črėšnja, crėšnja.

Črėvo, crėvo.

Čuden, dna, dno, čudan, dna, dno, čudnovit, a, o.

Čudeš, čudo; čudeš ali zvi-joglavka (ptica), vertoglavka.

Čúdiť se, čúdiť se.

Čudo, čudo.

Čúk, cúk.

Čúti, čuti, bděti.

Čútili, čutěti, osěcati.

Čuváj ali čuvar, čuvar.

Čveteri, a, o, četveri, a, o.

Čveterka (številka), četvrtka.

Čveteroglasen, četveroglasan.

Založnica **Rozalija Eger**. — Odgovorni vrednik **J. Navratil**.

V Ljubljani.